

TARLÓZÁS.

Hadúr.

Tóth Béla kimutatta *Mende-mondák* című könyvében, hogy a legfiatalabb istenség Hadúr, a kit alig 85 évvel ezelőtt, 1823-ban teremtett meg Aranyosrákosi Székely Sándor éposza. Érdekesnek és említésreméltónak találjuk azonban, hogy ez a név nem a kis székely nemzeti-époszban szerepel először, hanem *német* költő munkájában, és pedig az alemann Aloys Wilhelm Schreiber (1765—1841) egy költeményében, a mely *Hadúr* címmel jelent meg. Mitológiánkhoz természetesen ennek a versnek sincs semmi köze, de a név miatt megérdemli, hogy irodalomtörténeti szempontból megemlítsük.

Hadúr kardját és a kedvesét egy vad, idegen ember („ein wilder, fremder gesell“) elrabolta és a szikla hasadékaiba rejtkezdedt. Hadúr hasztalan keresi ellenfelét, a mig egy jövendőmondó alrúna útba nem igazítja. Kardot is kap ettől segítségül. Az ellenfél fekete páncélban van, dárdáját ijesztően rázza, mint szélvész a fenyőt; de Hadúr bátran vág neki és csapásaitól lehull az idegen sisakja. Vad halálfió vigyorog rá, a mely az újabb kardcsapásoktól hamuvá esik össze. Körülöttük ezernyi lángocska gyúl ki, és mire ezek kialusznak, egy hullaház van Hadúr előtt. A holttestek között, közepén, ravatalon fekszik kedvese. Mikor feléje rohan, a sok holttest mind fenyegetőleg mozdul meg, de alig érinti őket kardjával, mind hamuvá porlanak. Kedvese hideg hulláját is hasztalan csókolgatja, az föl nem éled. És a fájdalom hősünkön is annyira erőt vesz, hogy aléltan rogy össze. Mire fölébred, már virágzó kertben sétál. Egy ifjú lány fogadja őt, kedvese, a ki elmondja neki, hogy ez a szerelem kertje, a hol jutalmat nyert küzdelmeiért.

Mindenesetre fölötlő ebben a Lenore-változatban, melynek tárgyáról, úgy látszik, maga Schreiber se tudta, hogy Bürger költeményével rokon, — Hadúr szereplése, és megmarad a kérdés: lehet-e és van-e köze a német románcznak Székely hún-magyar istenségéhez? Az első kérdésre mindenesetre igennel kell felelnünk. Schreiber románcza 1817-ben jelent meg először,¹ tehát hat évvel Székely éposza előtt. A költemény megfordúlhatott Székely kezén is, és a magyar embernek föltűnt a hős nevének magyar etimológiája. Mikor pedig 1822-ben megírja kis époszát, fölhasználja a nevet, a melyet Schreibernél talált

¹ A *Cornelia Taschenbuch für deutsche frauen auf das jahr 1817*. Herausgegeben von Aloys Schreiber groszherzogtl. Bad. hofrate und historiographen. Zweiter jahrgang. Heidelberg, im verlag von Joseph Engelmann cz. műben név nélkül. Ugyanebben az évben verseinek a gyűjteményében: „*Gedichte. Von Aloys Schreiber* Tübingen, 1817. Bey Heinrich Lauppe“ a 39—43 lapokon. Közölte végül Ignaz Hub románczyűjteménye.

és (mint Tóth Béla is említi, főleg a verselés miatt két *d*-vel) Haddur néven emlegeti a „magyarok istenét“, a kit ilyen szereplésében aztán Vörösmartynál látunk viszont. A ki a költeményt elolvassa, annak bizonyára más analógia is jut eszébe a varázskardon kívül: Hadúr küzdelme a rossz szellemmel, a halállal.

A *lehetség* tehát nincs kizárva. A mivel nem mondjuk, hogy Székely okvetlenül Schreibertől vette a nevet. Hiszen lehetséges, hogy a jó unitárius lelkész egészen véletlenül alkotja meg ezt a perzsa szellemtől és népszerű ördögöktől egyaránt sokat kínzott, úgynevezett ősmagyar istent; így is, úgy is megmarad fejtörőül, hogy honnan vette viszont az alemann költő a *mi* Hadúrunk nevét? Az első és legvalószínű feleletet már említettük: tölünk aligha. Az egész költeménynek a hangulata északi eredetet sejtet. És vagy az északi mondák közt, vagy a török nyelvek etimonjai közt meg lesz a Hadúr is. Mások nagyobb világot vetnek majd erre is, Hadúr német vendégszereplésére is. Mi megelégszünk annak megállapításával, hogy a Hadúr név már Székely előtt is szerepelt és nem tartjuk kizártnak, hogy *A székelyek Erdélyben* szerzője Schreibertől vette a nevet, a mely Vörösmartynál új fogalomként jelenik meg.

* * *

Bajza József *Apotheosis*ához. Bajza egyik legszebb költeményének, az *Apotheosis*nak, melyben tudvalevőleg a lengyelek vesztét siratja, így hangzanak az első sorai:

Nyugosznak ők, a hős fiak,
Dúló csaták után;
Nyugosznak ők, sirjuk felett
Zöldel bokor, virány.

Zöldel bokor, zöldel virány,
Mert vérük öntözé.

Ezeket a sorokat Bajza, kinek szentimentális költészete egészében is német hatásra vall, Aloys Wilhelm *Schreiber* egy gnómájának impressziója alatt írhatta, mely így szól:¹

Das schlachtfeld.

Laszt sie schlummern, hier, die toten,
Wo sie fielen in dem heiligen streit!
Haben sie denn nicht den boden
Durch ihr edles blut geweiht?

Gálos Rezső.

Salamon József levele Szilágyi Farkashoz. Kolozsvár, 1863. november 26.

Irok már az enyedi collegiumot illető kérdésekről, 1. Mohai Károlyról. — Ő a maga kidolgozott cursusát könyv nélkül tudta, azt télben és 7—8-ig reggel a nélkül, hogy gyertyát tétetett volna a kathedrájába, szapora beszéddel leperegte s egész éven át folyvást tanított, mint az Universitasokon

¹ Aloys *Schreiber*, Gedichte. Tübingen, 1817. 461. l.

szoktak, de mivel neki exament is kellett adni, adott ki kérdéseket s azokra rövid feleleteket is, s a juristák ezekből feleltek. Őtet magát jó juristának tartották az együttélők, de illeté rá a mit Bolyairól mondtak volt, hogy mellette a tanítványok oly soványok, mint a háj között ülő vese. Nagyon különöz ember volt házában, öltözetében és egész maga viseletében. Egy tarka lovat tartott és mellé egy lecticát, melyet ő maga szerkezedzett in puncto seti sem volt szorosan lelkiismeretes. Végre a feleségétől is megkülönözve egy betegség után félig-meddig örültség jelei mutatkoztak rajta és ilyen állapotjába halt el.

2. Benke Mihály, tanított Jus Naturae de a kézikönyvre nem emlékszem — írásból tanított, s értelmesen. Kántot ismerte és becsülte. Nagy lármát nem csinált, de az idővel együtt járnai szeretett.

3. Herepei Ádám politikát is tanított és erre a kézikönyve Sonnenfels akkor divatos munkája volt; de használt ő erre másokat is. Herepei kedvelt tanár volt.

4. Mi volt Hegedüsnek a kézi könyve, azt Sz(ékely) Dani sem tudja, de tőlle hallgattak politikát s természetesen szerették.

* * *

Genealogiai adatok a *Bánffi báró család genealogiájához*. Nagy Iván I. 168. lapon I. György fiai közt nem említi Zsigmondot. Id. Szilágyi Ferencz halotti beszédéből a következőket tudhatjuk meg róla: Szülői Bánffi György báró és Wesselényi Zsuzsánna bárónő. Született 1771-ben, tanulmányait a kolozsvári ev. ref. kollégiumban végezte. 1793-ban katonai pályára lépett, először a Splény ezredébe, hol kadét és zászlótartó volt; azután a Mészáros, végül a 7-ik számú újonnan szervezett huszárezredbe, melyekben már főhadnagy volt. Résztvett a rajnai hadjáratban. A Rajna környékén 1797-ben súlyos sebet kapott, de kigyógyult belőle.

1809 június havában Susa mellett halálos sebet kapott, innen Alexandriába vitték, hol 1800 július 15-én meghalt 29 éves korában.

1800 szeptember 28-án halotti beszédet tartott fölötte id. Szilágyi Ferencz, kollégiumi professor.¹

Id. Szilágyi Ferencz halotti beszéde szerint Wass Krisztina grófnő, Kemény Miklós br. neje, leánya volt Wass Dániel grófnak és Way Jndit grófnőnek. — Nagy Iván XII. 81. és 84 l. Way Katát jelöli Wass Dániel feleségének, holott a XI. 83. lapon helyesen írja Vay Katát Teleki Pál nejének.

*

Adámosi Székely Dániel. Székely Dániel főkörmányszéki fogalmazó 1863 óta kir. kamarai titkár volt.² A szabadságharcz után Nagyszebenben iartózkodott. 1853 febr. 15-én a Salamon József levelének utolsó lapján értesíti Szilágyi Ferencz állapotáról. A telet Szebenben töltötte, hol festő fiát, Bertalant alig menthették meg hét heti súlyos betegség után. A nyári időszakot valamelyik fürdőn kívánta tölteni. Hivatallal nem bajlódott, mert fájt neki a sok gaszág, mit rajta elkövettek purificatorium testimoniuma mellett is azért, mivel Dietz Ignác forradalmi szimpátiával vádolva titkon, amit vele sohasem közöltek, vizsgálatol nem indítottak ellene s mégis hét

¹ E beszéd eredeti kézirata a ref. kollégium könyvtárában.

² Nagy Iván, Magyarország családai. X. k. 568 l.

évig nyomták, elmellőzték. E miatt a hivatalnak még gondolatától is irtózott. Panaszol, hogy a szerencsétlen Erdély teli van haszontalan, gyülelész egyénekkel, kik lopják a kasszákat s aztán főbe lövik magokat. Kérdi különben, hogy Nádaskai a dr. Váradi életleírását miért nem adta ki? (Nem tudom ki írta ez életrajzot, hol kellett volna kiadni, talán a Hiv. Közlönyben? Ki ez a Váradi?)

A magyarok gyülekező helye estvéneként Salamon háza volt.

1859 decz. 16-án Szebenből azt írja Salamon, hogy Székely Dániel itt van folyvást s nagy munkásságot fejt ki az úrbéri kármentesítések kérdésében. Sok principalisa van, mert ő nem procentirozza a földbirtokosokat, mint az ügyédek, megelégszik azzal, amit önként adnak. Ezért haragsznak is rá az ügyvédek, sőt Salamonra is neheztelnek némelyek azért, hogy ő miért nem haragszik kalákába Székely Danira.

Székely Dániel nyug. főkormányiszéki titkár meghalt Kolozsvárt, 1869 okt. 15-én 73 évében, öregségi elgyengülés következtében. (Salamon levele Szilágyi F.-hez 1870. jan. 21.)

* * *

Apróságok. Juh téjjel kend meg a köpünek vagy kasnak a lyukát Filep-Jakab nap tájban, és a méhek idején eresztenek.

A kigyó hártáival, melyből ki-butt, füstöld meg a méhek lyukát, és más méhe a tiedet el nem hordja.

Szent-Márton nap tájban adj főtt zabot a tyukoknak melegen és bőven fognak tojni.

Bejegyzés a XVIII. század elejéről Winandus Henricus, Quaestiones Biblicae cz. könyvbe a kolozsvári ref. kollégium könyvtárában.

Dr. Török István.

Furcsa hír. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat *Évkönyvében* a következőket olvassuk:

Igazgató jelentette, hogy a megyénk területén lévő klasszikus emlékek a közönség részéről nagyon mostoha bánásmódban részesülnek, mert lelketlen haszonleső emberek a felszínre kerülő épület és szobormaradványokból, a tudományosságuknak igen nagy kárára, meszet égettetnek...

Ez a hír jobban fájhat a közigazgatásnak, mint a múzeumnak, mert feneketlen tudatlanságról szól és kétségbeejtő falánkságról tesz tanúságot. Tehát helyesen fordult a Társulat elnöksége panaszával a közigazgatáshoz.